

NEKAJ OPAZK O NAJSODOBNEJŠI BENEŠKI POEZIJI

Generacija sodobnih pesnikov in pesnic, ki deluje na območju Benečije, Rezije, Kanalske in Terske doline, je ustvarila svojevrsten fenomen v slovenski literaturi na italijanskem področju Furlanije - Julijske krajine. Ob pregledu silnic, ki te avtorje in avtorice zaznamujejo, bom skušal ponazoriti njihovo poetološko izbiro, da nadaljujejo tradicijo narečne poezije, vendar jo dopolnjujejo z vsebinskimi izbirami, ki so moderne in sveže, včasih tudi drzne, in raven pregovorno ljudske narečne poezije dvigajo v smer literarne umetnosti.

Ključne besede: Slovenci v Italiji, sodobna poezija, Benečija, Rezija, literarne generacije

Uvod

Raziskave, ki so obravnavale slovensko literarno produkcijo v Benečiji in Reziji, so se v preteklosti zaustavile v glavnem ob zgodovinskem evidentiranju delujočih piscev, kronološkem popisu nastanka literarnih del in splošnih oznak, ki so to književnost uvrščale med narečno ali jo označevale za »manj pomembno«. Šele v novejšem času, ko so se dotaknile tudi novejših metod in predstavile to književnost skozi prizmo interkulturnih študij ali družbenih silnic, so se raziskovalci prepričali, da ima to geografsko področje tudi z literarnega vidika (poleg z jezikovnega) marsikaj samorodnega in izvirnega, kar bi nedvomno lahko obogatilo védenje o skupnem slovenskem kulturnem prostoru.

Jezikovna fiziognomija prostora od Čedadada do Kanina, ki torej zavzema Nadiško, Kanalsko, Tersko dolino in dolino Rezije, je izrazito polifonska in taka je tudi

struktura njene literarne produkcije, ki se posebno v sodobnosti oklepa več načinov izražanja in različnih idejnih podlag.

Smernice, ki jih je narekovalo družbeno-zgodovinsko stanje po vojni, ko sta v Beneški Sloveniji delovala zelo močna narodna asimilacija in psihološko ustrahovanje slovensko govorečih ljudi, so omogočile duhovnozgodovinsko podobo, v kateri je nastajala tudi slovenska literatura, ki je bila v severnem delu Furlanije - Julijske krajine dedič idejnih in formalnih prvin Ivana Trinkina in je s svojimi avtorji težila k ohranjanju slovenske identitete. Povezava med verskim in folklornim izročilom ter tradicijo je bila tudi pomembna vrednota, ki je omogočila širjenje slovenske besede. Sčasoma pa se je tudi tovrstna literatura otresla spon narodne zavednosti in prešla k svobodnemu umetniškemu ustvarjanju. Istočasno se je »veja« narodno angažirane literature ohranjala in krepila, tako da imamo še danes – poleg uveljavljenega ustvarjanja, vezanega na čisto literaturo – močno komponento »narodnobuditeljske« produkcije. Obe omenjeni produkcijski varianti se medsebojno dopolnjujeta.

Prva generacija

Za novejšo opredelitev poetoloških izbir so prelomna sedemdeseta leta (Dapit 2005: 374), ko se je začela narečna ustvarjalnost uveljavljati in postajati pomembna za širši slovenski kulturni prostor. Tematike so bile sicer vezane v glavnem na tragično obdobje, ko so ljudi zapuščali Benečijo v upanju na boljše življenje in zaslužek in so se vasi nezadržno praznile ter tako počasi odmirale. To je ena izmed pomembnejših tematskih konstant, tako kakor je druga konstanta zavedanje lastne različnosti oz. posebnosti, ki jo je prinašalo slovenstvo. V teh deželah, kjer je vela načrtna asimilacija, je bilo vztrajanje na okopih lastne identitete in jezika močno pod vplivom faktorja strahu. Zato je bilo naravno, da so se posamezni literarni ustvarjalci nezavedno oklicali za buditelje slovenske zavesti v Benečiji in s svojimi deli hodili po poteh, ki so jih v 19. stoletju začrtali eminentni narodni buditelji, kakor so bili Peter Podreka, Ivan Trinka, Anton Cuffolo idr.

Zato je starejša generacija pesnikov delovala predvsem v luči tradicije, z vzgojno poanto in arhaično željo po folklorizaciji kulture, ki je vezana na dom in domačnost, versko vzgojo in narodno zavest. Cilj teh pesnikov je bil ohraniti slovensko besedo, spodbuditi beneškega človeka, da jo uporablja in ohranja. Nekateri ustvarjalci so svoje pesmi pisali v pristnem narečju, kakor npr. ljudski godec Rinaldo Luščak (1910–1978) ali kulturna delavca Luciano Chiabudini (1931–1999) in Izidor Predan (1932–1996); drugi, ki so zaradi izobrazbe ali življenjske izbire poznali slovenski knjižni jezik, so ga v svojih delih dosledno uporabljali kot primarni izrazni kod, čeprav so tematske stalnice njihove poezije podobne prej omenjenim pesnikom. To sta predvsem duhovnik Valentin Birtig

(1909–1994) in glasbenik Anton Birtig (1924–2009), ki je večino življenja deloval v Ljubljani.

Vsi omenjeni avtorji so za svojo izrazno postavko izbrali vrednote navezanosti na zemljo, problem odtrganosti od nje, tragičnost minevanja časa in vnebovpijoči obup, ki ga slovenski človek na tem delu zemlje občuti ob močnejšem ločevalnem momentu od narodnega telesa, ki je Benečijo zadel ne le zgodovinsko, ampak tudi družbeno.

Druga generacija

Generacije, ki ustvarjajo v Benečiji, niso strogo kronološko ločene, pač pa ustvarjajo skorajda simultano. Je pa v njih zaznaven močan premik, ki se zgodi v devetdesetih letih, ko se tematske silnice zgostijo in privrejo na dan novejša občutja, ne več strogo določena z regionalnostjo, temveč bolj osredotočena na univerzalna občutja. Tako razliko je med pesniki prvi sprožil Giorgio Qualizza (1951–1993), jezikoslovec, ki je svoje raziskave usmeril v določanje temeljev narečja, v katerem je pisal (gornjetarbijsko), ter v eksperimentiranje novejših izraznih možnosti narečne poezije. Njegov način pesnjenja je ob izidu ostal pretežno neopažen, vendar je njegova *forma mentis* zagotovo odprla pot drugi generaciji pesnikov, ki so v narečju videli odnos do tradicije in nove izrazne možnosti.

Qualizza je svojemu narečju dal celo status samostojnega jezika, saj je uvajal neologizme, ki so bogatili znanstveno in umetniško izrazoslovje (Pirjevec 2011b: 155). Iz njegovega pojmovanja narečja se rodi tudi poezija, ki je bogata po motiviki, saj ne sega več v narodnobuditeljstvo, temveč odpira nove možnosti, tako da postane narečje samostojno izrazno sredstvo, v katerem je ustvarjalcu dano, da izrazi posebne in dotlej nepoznane univerzalne občutke, ki ne spadajo več v »klasično« pojmovanje narečne poezije. To obliko mišljenja je v italijanski kulturi razvil že Pier Paolo Pasolini (Pirjevec 2011a: 125). Toda Qualizza je šel še dlje. Ustvaril je posebno pisavo za svoj »jezik«, ker mu navaden črkopis ni zadostoval za vse glasove, ki jih narečje premore. Njegova pisava se opira na fonetično transkripcijo in dosledno daje za vsak glas svoje znamenje. A za bralca, četudi večšega v jezikoslovnih znanostih, vseeno predstavlja trd oreh in kljub točnosti zapisa se zaradi njene kompliciranosti izgubi sporočilni potencial besedila, zato se pisava ni »prijela« in je ostala le samoten poskus znanstvene opredelitve narečja.

Tematske prvine poezije Giorgia Qualizze se naslanjajo na osebno izpoved, kar je pretežna noviteta za narečje, vsaj kar se slovenske kulture tiče. Če je pri Luščaku in obeh Birtigih lajtmotiv zapuščenje domačega kraja, poziv mladim ljudem, naj se ne umikajo iz domačih logov, je pri Qualizzi zaslediti lahkotnejše motive, ko npr. prikazuje mlada beneška dekleta (*beneške čeeče*), ali celo apokaliptične, znanstvenofantastične vizije prihodnosti ter intimne izpovedi, kjer se narečje res

potrjuje kot jezik, ki mu tudi zborni jezik ne odvzema izrazne in umetniške moči. Tu sta navedena dva primera, v opombi pa njihova verzija v zbornem jeziku:

K'a:pja s'o:nca

Na k'a:pja s'o:nca je p'a:dla na zemj'o:
na z'a:rja zemj'e je asvet'i:la tam'o:
dan obr'o:č ogn'a se v'i:je gu l'u:htu
an špr'i:ca 'i:skre tu uad'o:

Ut'i:akajo magl'e: žv'i:na judj'e:
'i:skre an pl'a:hte ogn'a pu user'o:t se krop'e:
dr'i:avja t'o:čjo karv'a:ve suz'e:
breg'u:af r'i:čejo ogn'e:ne drož'e:

Otr'oc ur'i:ščejo žen'e up'i:jejo možj'e: skr'i:pjejo z zobm'i:
žv'i:na znor'i:ala c'ian s'am b'u:r an let'i:
zemj'a se plaz'i: žr'i:ala se otp'e:rjajo h'i:še zemj'o: dr'i:avja uad'o:
žv'i:no jud'i: us'e n'o:t požg'e:rjajo

Zvezd'e: s'i:kajo štr'i:ane luč'i:
s'o:nce p'o:kne an ustrel'i: na t'a:užent kos'i:
l'u:na se spj'u:ščne na zemj'o:
neb'u:a an zemj'a se un'i:čajo u tam'o:¹
(Qualizza 1990: 78–79.)

S'am b'i:u ž'e:jan

S'am b'i:u ž'e:jan
me n'i:a šl'o za p'i:t
s'am b'i:u l'a:čan
me n'i:a šl'o za 'i:ast

'A:jar je um'a:zan
zemj'a je čarn'a
člov'ek je gol'a:zan
ur'i:adna pakl'a

Us'ej' bl'u:a č'e:dno
us'ej' bl'u:a lep'u:a

¹ **Kaplja sonca**

Kaplja sonca je padla na zemljo / žarek zemlje je razsvetlil temo / ognjeni obroč se vije na nebu / in šprica iskre v vodo // Bežijo oblaki živina ljudje / ognjene iskre in plahte dežijo povsod / drevesa točijo krvave solze / gore bruhajo ognjene droži // Otroci vreščijo žene vpijejo možje škripljejo z zobmi / živina nori in tava sem ter tja / zemlja je v plazovih odpirajo se žrela / Vse vase požirajo: hiše zemljo drevesa vodo živino ljudi // Zvezde sikajo štrene luči / sonce se razpoči na tisoč delov / luna se splošči na zemljo / nebo in zemlja se uničita v temi (Prevedel D. B.)

življ'i:ane parj'e:tno
ves'e:lo an zvest'u:a

S'o:nce je gr'i:alo
tr'a:va je r'a:sla
neb'u:a je p'i:alo
kr'a:va je p'a:sla

Ml'i:ako je ur'i:alo
k'a:pu je m'e:t
d'i:alój' šum'i:alo
b'i:u r'a:i preuz'e:t

K'a:r je ankr'at bl'u:a
šl'o je za br'i:ah
dobr'u:ato lep'u:a
zbr'i:su je sn'i:ah

K'ar s'am ž'e:jan
sr'i:abam suz'e:
k'ar s'am l'ačan
v'e:čem san'e:²
(Qualizza 1990: 116.)

Resnici na ljubo je treba povedati, da je tak odnos do narečja že prej, toda manj znanstveno, vzpostavil rezijanski pesnik Renato Quaglia, ki je leta 1985 objavil zbirko *Baside* in zanj naslednje leto dobil tudi nagrado Prešernovega sklada. Quaglia je – po pridobljeni visoki izobrazbi – razumel narečje kot vir neizmernih možnosti jezikovne izraznosti in ga zato uporabil v že čisto osvobojeni poeziji, nosilki pomenov, ki prekašajo tradicionalne vrednote. Zavedal se je, da so besede (od tod naslov zbirke *Baside*) pomembna vrednota, ki omogoča identifikacijo skupnosti, a ne v folklornem, temveč v eksistencialnem smislu. Zato so ljudski elementi pri njem simbolni, pojavljajo se kot reminiscence, ki želijo ovrednotiti identiteto. Quaglia je narečje – pravzaprav rezijanščino – spojil s sodobnostjo in ustvaril zanimivo pesniško okolje, saj iz njegovih poezij ne veje več nostalgija, temveč že resignirano in temačno vzdušje, ki percipira kolektivno zavest bivanja v najsevernejšem delu dežele Furlanije - Julijske krajine, v okviru skupnosti, ki je pod stalnim asimilacijskim pritiskom. Vendar se ta zavest ne osredotoča na narodno plat, temveč na bivanjsko:

² **Žejen sem bil**

Žejen sem bil / ni mi bilo do pitja / lačen sem bil / ni mi bilo do hrane // Zrak je umazan / zemlja je črna / človek je golazen / vredna pekla // Vse je bilo čedno / vse je bilo lepo / življenje prijetno / veselo in zvesto // Sonce je grelo / trava je rasla / nebo je pelo / krava se je pasla // Mleko je vrelo / med je kapljal / delo je šumelo / bil je ukradeni raj // Kar je nekoč bilo / šlo je za breg / dobro in lepo / zbrisal je sneg // Kadar sem žejen / srebam solze / kadar sem lačen / žvečim sanje (Prevedel D. B.)

Baside

Kako sta teške
 baside me
 tej te skale
 ta-per Laščamo
 to će wso ves
 za wes pobret
 nu dvi vasi
 za wes žat wkwop
 ma da vi pejta
 to će Ónjule
 Baside
 kapave dažnja
 potne
 od juka zamurjanè
 jarost
 skale
 ki se tunkajo
 nuz te kline
 pracipet wse te mire
 mere nimer koncà
 Baside
 za moret šče živet
 videt
 čot
 taknuwet
 za na wmrít
 za wmrít
 tuw tribuse vetra³
 (Quaglia 1984: 6.)

Še pred Quaglio je svojo zbirko pesmi *Rozajanski srčni romonenj* (1977) objavila Silvana Paletti (1947), ki se je prav tako izognila tradicionalnim vrednotam, čeprav jih je – po svoje – upesnila. Njena vizija Rezije in Rezijanov je bivanjska in reflektirana. O navezanosti na zemljo ne piše boleстно ali romantično, temveč z izrazito spokojnostjo in občutkom za naravo. O emigraciji ne piše pedagoško in didaktično, s pozivom, naj se doline ne praznijo, temveč opisuje stanje in ga poetsko ponese v večno metaforo odhajanja in vračanja. Njena poezija se tako razraste v osebni spev, ki močno zaznava poteze kolektiva in rezijansko poezijo, še pred beneško, začjenja voditi po poti osamosvajanja od tradicije in iskanja izraznega nemira, ki bi pristno, preprosto in dovršeno ponudil pravo duhovno

³ **Besede**

Kako težke ste / moje besede / kot skale / tam pri Laščem / celo vas bi bilo treba / da bi vas privzdignila / in dve vasi / bi vas šele zložili / da pa zapojete / naj Ognjenec pride. / Besede / kaplje dežja / potu / v joku zamorjene / ihta / skale / ki se valijo / s pobočij / da bi prebile ograde / ki vse delijo brez konca in kraja / Besede / s katerimi živeti / videti / slišati / se dotikati / da ne bi umrli / da bi umrli / v trebuhu vetra (V knjižni jezik prestavil Marko Kravos.)

podobo sil, ki se pretakajo na tem delu slovenske zemlje s precej komplicirano identiteto:

Rozajanavi

Mi se znamō, mī vimō
 da či simō.
 Ta-mi stuw mijarjōw,
 čemō se poznāt.
 Mī se čūjamō.
 Mī se klīčimō.
 Mī znamō našo krīj.
 Jūdi ni nas gledajo,
 tej te strašne vēdamce.
 Ni nas študijajo,
 tej na čūdna rič.
 Ni jiščījo naše kōrane.
 Jarbōl rastē,
 ma sve vijace,
 sve rožice,
 nu ta-na isimū svētō,
 pa won jē za kej.⁴
 (Paletti 2003: 42.)

V tem okviru, čeprav je po letih bližji tretji generaciji, je začel objavljati tudi Miha Obit (1966), ki je sprva pisal v italijanščini, nato pa postopoma prek narečja spoznaval slovenščino. Njegov primer je poseben, saj gre za pesnika, ki je »zrasel« v italijanskem jeziku, nato pa se je navzel tudi narečja in slovenskega knjižnega jezika. Že v svojih italijanskih pesmih prinaša elemente izmuzljive identitete, praznjenja beneških vasi in jih sešije v tekst kot metafore stalnega spreminjanja ali odmiranja življenja. Minevanje, ki ga vidim kot eno pogostih tematskih silnic v Obitovi poeziji, se kasneje obrne tudi v pozitivnejše iskanje prave identitete. Pesnika to zaposluje do te mere, da v eni izmed pesmi predstavi sebe kot nosilca dveh identitet oz. kot povezovalca dveh identitet, kjer ni več prostora za resignacijo, temveč pledira za aktivno držo, ki bi »razširila obzorja« vedenja in delovanja:

Italijan – mi pravijo.
 In od tam: Slovenec.

Stoletja so trosili jalovo seme
 in zaklepali ograde pripadnosti,
 najboljše usedline te dežele,

⁴ **Rezijani**

Mi se poznamo, mi vemo, / kdo smo. / Med sto tisoči / se bomo prepoznali / Mi se slišimo, / mi se kličemo, / mi poznamo svojo kri. / Ljudje nas gledajo / kot strašne vedomce. / Preučujejo nas / kot čudno reč. / Iščejo naše korenine. / Drevo rase, / svoje lističe ima, / svoje rožice / in na svetu tem / tudi ono je za kaj dobro. (Prevedla Marija Pirjevec.)

pastirji blodnih življenje – razjedalci
slanega zrna – nevedni ljudje
pred seboj in lastno nedolžnostjo.

(Gnoj namesto vrtnice
je najslabši med vonjavami,
a najboljši za
gnojilo in limfo – torej za življenje
kake druge stvari)

In premagani in nepriljubljeni v večnem snegu
majhnosti – potrebujoč oddaljenost – in izgubljeni
zaradi drugačnosti so štirje bradati starci,
prasketajoč z besedami,
zanetili ogenj
in naslikali plamene rži in ropota.

(Slovani – s š-jem – neznosno breme.
Si plačal? To sem storil za vse svoje življenje
in za življenji svojega očeta in svojega sina,
zaznamovana s kakršnim koli zrcalom, ki
izkrivlja neskončno linijo ali točko)

Tako sem Michele in Miha
in meni je prav,
da sem le še Michael in vse drugo
in da bi ime ne bilo vse
– odkrita dvojezična tabla,
kjer bi kromosomi mogli razširiti obzorje.
(Obit 2001: 51.)

V tem smislu se Obit kaže kot predhodnik tretje, po času pisanja najmlajše generacije, ki združuje pesnike in pesnice, ki tvorijo anagrafsko presečišče z obema prejšnjima generacijama, v svojih delih pa napredujejo v iskanju pravilne izpovedne in pripovedne držje, ki bi beneško poezijo dokončno ponesla na parnas literature in jo otresla privedkov folklorizma.

Tretja generacija

T. i. tretja generacija prihaja šele v zadnjih letih do knjižnih izdaj in se počasi profilira kot vodilna sodobna pesniška generacija, ki nadaljuje in istočasno prekinja vezno nit s prejšnjimi. Pesniki in predvsem pesnice se prepuščajo čisto novim tonom. Jezikovno izrazje je narečno, preprostost besede se močno spaja tudi z globino sporočil. Tematski krogi so podobni kot pri prejšnjih generacijah, vendar se pojavljajo z drugačnim sporočilom. Tudi ti pesniki spregovorijo o identiteti, ki pa ne potrebuje več dokazovanja, ampak držjo, ki je poštena in samobitna. Ne želijo več spodbujati, temveč izražati, in resignacija se počasi

spreminja v upanje, v pogled naprej. Prvo znamenje te generacije je dal Viljem Černo (1937), pesnik, ki prihaja iz Terske doline in piše v terskem narečju. Njegove pesmi so edinstven splet usode individuuma z usodo naroda, uokvirjene s patosom in žlahtnimi podobami, ki ustvarjajo tip visoke narečne poezije po Kocbekovem zgledu.

Prava novost pa se je zgodila leta 2007, ko je Marina Cernetig (1960) objavila zbirko *Pa nič nie še umarło*. Cernetigeva se v minimalističnih tonih pojavlja kot pesnica, ki skozi začetni pesimizem vizij odpira možnost gledanja čez linijo meje. Relativizacija prostora, ki postaja enovit, enoten in zato tudi identitetno relativen, je dana skozi metafore iz narave in vsakdanjosti:

Pomuoč zvezdi

Tle gospodinja du varte
ima kikjo firmano »bernardi«,
podobno kur tista tam.

Če kapus je velik,
le tisto je veseje,
sa sonce sieje na vsakin varte glih
an daž moče kapus glih takuo.

Vsak jizik je dobar
za veseje dopoviedat.

Vsak jizik je dobar
za dol požgriet kapus ...
... z rebran.

Dobar tak!
Buon appetito!⁵
(Cernetig 2007: 31.)

Ni zanemarljivo, da je Marina Cernetig objavila svojo zbirko prav v prelomnem letu 2007, ko je Slovenija vstopila v območje schengenskega sporazuma. S to zbirko se dejansko prvič v slovenski poeziji v Italiji pojavi ideja brezmejnosti in relativnosti prostora ob meji. Metafore, ki jih Cernetigeva uporablja, so preproste, toda učinkovite.

Andreina Trusgnach (1961), ki je po letih vrstnica Cernetigeve, pa se v svoji pretežno izpovedni poeziji z rezkimi toni spet obrača na bralca. Njena kolektivna

⁵ **Pomoč zvezd**

Tu gospodinja in vrtu / nosi krilo znamke »bernardi«, / podobno kot druga tam. // Če je zelje veliko, / je veselje isto, / saj sonce enako sije na vsak vrt / in dež enako moči zelje. // Vsak jezik je dober, / da izrazi veselje. // Vsak jezik je dober, / da pogoltno zelje ... / ... z rebrci. // Dober tek! Buon appetito! (Cernetig 2007: 31.)

zavest je klic po odrešitvi, pravzaprav po obstanku. Zbirka, ki je izšla leta 2011 z naslovom *Sanje morejo plut vesoko*, je dovolj programsko zasnovana, da iz nje razberemo usodo posameznika, ki hoče stati in obstati tam, kamor ga je narava postavila, kljubovalno, vendar ne napadalno nastrojen proti silam, ki želijo izničiti njegovo pravico do obstoja. Tako se pri pesnici osebna izpoved prepleta s kolektivno:

Pridejo ponoc

Te cjejo stuort umriet,
 Benečija, san zastopila.
 Mislejo, da ne ušafajo obednega zbuženega,
 kar pridejo ponoc, ku tatje,
 pa mi bomo pokoncu an vsi kupe,
 na sred vasi,
 zapiejemo na moc tiste piesmi,
 ki so nas učil te star.
 Bomo piel. An oni pridejo s škarjan
 za nan odriezat jizik,
 pa piesmi bojo že gu luhtu,
 vesoke vesoke,
 zbudjo vse judi na svjete,
 vsi jih bojo čul an za tiste
 na bojo mogle vič umriet.⁶
 (Trusgnach 2011: 11.)

Omembe vredna je še podoba iz poezije Brune Dorbolò (1947), pesnice, ki je še brez zbirke. Gre za pesem *Parvi konfin* (*Prva meja*), ki v pisanem pripovednem dramatičnem vzdušju prikazuje stisko skupnosti izpred šestdesetih let. Ne gre pa za reminiscenco, ki bi imela drugotni namen tožbe nad lastno usodo, temveč za pretresljivo podobo preteklosti, ki je omogočila sedanjost. Brez tiste prve meje tudi odrešujoče relativnosti današnje meje ne bi bilo.

Parvi konfin

Sonce nie bluo ku vstalo
 an že ku pauodnja po vasi so gučal.
 Po duorjah so se klical
 an prešerno po pot uekal.

Te stari na vratih so jih gledal:
 »Se pomerjo, ku stuopnejo v šuolo,« so misnil.

⁶ **Pridejo ponoči**

Izničiti te hočejo, Benečija / tako sem doumela. / Mislijo, da jih nihče ne bo čakal buden, / ko pridejo ponoči, kot tatje. / Mi pa bomo še pokonci / in vsi skupaj bomo sredi vasi / glasno zapeli tiste pesmi, / ki so nas jih učili naši stari. / Peli bomo, in oni bodo prišli s škarjami v rokah, / da bi nam odrezali jezik. / A pesmi bodo že v zraku, / visoko, visoko, / zbudile bodo vse ljudi na svetu, / vsi jih bodo slišali / in ne bodo mogle več umreti (Trusgnach 2011: 11).

Uon z zadnje hiše so veletiele dvie čičice,
mat z glunjikan v pest jih je klicala
an na sred duorja jih je nazaj počesala.
»Bugita in bodta brumne,« je za njim uekala.

Ma otroc, že po Pejcah, so se bli pobral
pruot šuole, na petnajst, vsi ukupe so hodil.
Ta buj mala, nie imiela ku tri lieta
par sestri je hodila an za roko jo je daržala.

Otroc so uekal an zvestuo vse saludoval,
ku te naumni, kamane so v ajar metal
pruot tičan, ki na luhtu so spoletal.
Ko so paršli pred šuolo, so zamučal.
Ta mala se je čudno oku gledala
an tarduo je sestri roko partisnila.

Ustabljene, pred šuolo, so potiho guorile:
»Sa ti puojdeš za te malmi,« je sestra jala,
»ma zmisni se no rieč an na stuoj jo pozabit!
Odkar čez tiste vrata stopnimo,
na smieš vič, z obednim at notre,
po slovensko preguorit!«⁷
(Cunta in Šubert 2005: 404–405.)

Nedvomno sta tu izraženi bivanjska stiska in tragika skupnosti, ki ji je hotela biti vzeta temeljna identiteta vsakega človeka, to je jezik. Iz te nuje po preživetju pa so se tri pesniške generacije spopadale vsaka po svoje. Šele sedaj prihaja do pomembnih idejnih premikov, kjer se jezik prikazuje kot vrednota, ki ni več pod vprašajem. Noče biti le tožba nad ukradenim, temveč potrjevanje bivanjske danosti. Zato so tudi mestoma pesimistični toni posameznih pesnikov tretje generacije vedno osvetljeni z noto pogleda v prihodnost, ki daje pomembno upanje, da bo poezija, ki se piše na tem geografskem in kulturnem prostoru, še obstala in se predvsem še razvijala.

Moment preobrata se je v tretji generaciji ustvaril, ko so bili leta 2005 beneški pesniki povabljeni kot posebni gostje na mednarodni festival Vilenica in so lahko tudi mednarodni pesniški javnosti razkrili svoje delo, svoj umetniški *credo*,

⁷ Prva meja

Sonce je komaj vstalo / in že so kot povodenj bučali po vasi. / Klicali so se po dvoriščih / in prešerno kričali po poti. // Stari na vratih so jih gledali: / »Se že pomirijo, ko vstopijo v šolo,« so mislili. / Iz zadnje hiše sta planili dve deklici, mati ju je z glavnikom v roki klicala / in ju sredi dvorišča spet počesala. / »Ubogajta in bodita pridni,« je za njima zaklicala. // A otroci so se že bili pobrali čez Pejce / proti šoli, petnajst jih je bilo, skupaj so hodili. / Najmlajša – imela je komaj tri leta, je ob sestri hodila in jo za roko držala. // Otroci so kričali in pozdravljali, / kot neumni so metali kamne v zrak / proti ptičem, ki so se spreletavali v zraku. Ko so prišli pred šolo, so obmolknili. / Mala se je začudeno ozirala okrog in trdno poprijela sestro za roko. // Stojte pred šolo sta potihoma govorili: / »Zdaj boš ti šla z malimi,« je rekla sestra, »a zapomni si in nikakor ne pozabi: / ko vstopimo čez tisti prag, / ne boš smela več, z nikomer, / po slovensko spregovoriti!« (Cunta in Šubert 2005: 404–405.)

predvsem pa svojo pesniško besedo v narečju, ki postaja vedno bolj sodobno naravnana in presega vladajoče standarde sodobne poezije. S tem pa širi tudi izrazne možnosti dialekta samega in po besedah Marije Pirjevec (2011a: 123) omogoča literarni vedi, da s tega zornega kota raziskuje tudi starejša obdobja narečnega pesništva in na novo piše njegovo zgodovino.

Dodatno dejstvo, ki govori v prid beneški poeziji, je to, da se vsi pesniki in pesnice te generacije – med njimi je treba omeniti še Alda Clodiga (1945), Luiso Battistig (1959), Loredano Drecogna (1965) in Claudio Salamant (1968) – med seboj dobro poznajo in aktivno (so)delujejo ne le kot kulturniki, temveč tudi kot pravi generacijski pesniški fenomen, kar je spodbudno. Prav tako je spodbudno, da so vsi omenjeni pesniki člani društva POBERE, kar je akronim za *Posočje-Benečija-Rezija*, ki v literaturi in drugih umetnostnih zvrsteh poustvarja skupni slovenski kulturni prostor.

In glede na vse povedano si upam trditi, da ima poezija v Benečiji in Reziji zelo svetlo prihodnost in motivacijo, kakršne trenutno ne najdemo – če se osredotočimo na literaturo, ki nastaja med Slovenci v Italiji – ne v tržaškem ne v goriškem prostoru.

Viri

- Bandelj, David (ur.), 2009a: *Rod lepe Vide. Antologija sodobne poezije Slovencev v Italiji*. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti in Študentska založba.
- Cernetig, Marina, 2007: *Pa nič nie še umarlo*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Cunta, Miljana, in Šubert, Barbara (ur.), 2005: *Vilenica. 20. mednarodni literarni festival*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- Obit, Miha, 2001: *Leta na oknu*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Paletti, Silvana, 2003: *Rozajanski serčni romonenj*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Quaglia, Renato, 1985: *Baside*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Qualizza, Giorgio, 1990: *K'a:pja s'o:nca/Goccia di sole*. Gorenji Tarbilj: samozaložba.
- Trusgnach, Andreina, 2011: *Sanje morejo plut vesoko*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko.

Literatura

Bandelj, David, 2008: Klic rešitve za Beneško Slovenijo. *Razbiranja žarišča*. Trst: Založništvo tržaškega tiska. 49–51.

Bandelj, David, 2009b: Ozara hrepenenj. Poskus tipološke opredelitve sodobne poezije Slovencev v Italiji. *Rod lepe Vide. Antologija sodobne poezije Slovencev v Italiji*. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti in Študentska založba. 369–393.

Bogaro, Anna, 2010: La letteratura slovena d'Italia. *Letterature nascoste*. Rim: Carocci. 111–131.

Dapit, Roberto, 2005: Sodobna slovstvena ustvarjalnost v Benečiji. Cunta, Miljana, in Šubert, Barbara (ur.): *Vilenica. 20. mednarodni literarni festival*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev. 374–378.

Košuta, Miran, 2008: Ime in duh rože. Sodobno slovensko slovstvo v Italiji. *E-mejli*. Maribor: Litera. 23–64.

Pirjevec, Marija, 2011a: Vprašanje narečne poezije. *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika. 123–136.

Pirjevec, Marija, 2011b: Giorgio Qualizza med regionalnim in univerzalnim. *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika. 153–167.

Pirjevec, Marija, 2011c: Rezijanska pesnica Silvana Paletti. *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika. 137–152.